

ISUSOVAČKE REDUKCIJE U PARAGVAJU

Jerko Barišić

Crkvi nije primarna zadaća da se bavi zemaljskim prosperitetom. No ona dajući duhovno-moralne smjernice svem životu, uređuje tako i socijalno djelovanje. Ali da se time praktično bavi, to prvenstveno ne spada na nju nego na civilnu vlast. Ipak se Crkva kroz povijest i te kako pokazala i na socijalnom polju. Ona je tu svakako najpozitivniji faktor historije. A možda su najbolji primjer i dokaz njezina socijalnog rada *Paragvajске redukcije* — na žalost jedna nepoznata ili zaboravljena stranica crkvene povijesti. Isplati se, stoga, izvući je iz ladice historije i stresti s nje prašinu zaboravi.

Početak redukcija

Pojam redukcija. — Riječ redukcija dolazi od latinskog glagola *reducere* (*natrag dovesti*). U stvari, redukcija označava misijsko naselje u koje su iz divljih predjela i šuma dovedeni urođenici da žive sigurni u organiziranoj kršćanskoj zajednici.

Geografski položaj redukcija. — Kroz Južnu Ameriku protječe velika rijeka Paragvaj. U porječju Paragvaja te dijelom u porječju susjednih rijeka Parane i Urugvaja nalazile su se glasovite isusovačke redukcije, poznate u povijesti pod imenom »Paragvajске redukcije« ili »Redukcije u Paragvaju«. Teritorij kojim su se nekad prostirale redukcije dijele danas Paragvaj, Argentina, Bolivija i Brazil. Redukcije su se protezale od sjevera na jug. Zauzimale su teren dugačak preko 1000 a širok oko 300 km. Najsjevernija redukcija, San Ignacio del Norte, bila je na 16. paraleli južne širine, a najjužnija, Yapeyu, smjestila se između 29. i 30. paralele.

Dolazak Europljana. — Španjolci su prvi došli u Paragvaj. Na taj teren oni prodiru iz Buenos Airesa tražeći novi put prema svojim kolonijama u Peru. Videći kraj plodan i bogat, oni 1536. god., na blagdan Uznesenja Marijina, osnuju na lijevoj obali rijeke Paragvaja naselje i nazovu ga Asunción. To je i danas glavni grad republike Paragvaja. Kraj su nastavali urođenici Indijanci, uglavnom pleme Guarani. Bili su to ljudi bakrene boje, primitivni, divlji, bez organizacije, uopće na vrlo niskom stupnju razvoja. Španjolci su ih podvrgli pod svoju vlast i po svom običaju eksploatirali. Vjera osvajača bila je urođencima jedina obrana. Naime, iako su konkvistadori bili praktično slabi vjernici, ipak su imali duboko ukorijenjenu vjeru, te su željeli da kršćanstvo prošire i na pobijedene. Zato su u otkrivene zemlje zvali svećenike. A ovi su se u prvom redu borili protiv tiranije tih istih osvajača nad urođencima. U Asunciónu stolovao je biskup. Njemu su u pastorizaciji pomagali misionari. Prva tri isusovca došla su u Asunción 1588. na poziv biskupa i civilnog guvernera. Oni su polako obilazili kraj i obraćali ljude na kršćanstvo. Međutim, kako su neofiti bili daleko od glavnoga grada, a misionari lutali od pokrajine do pokrajine, mnogi su se obraćenici, prepušteni sami sebi, ostavljeni usred nevjernika, vraćali ponovno u poganstvo. Zato su nasljednici prvih misionara odlučili na sastanku u mjestu Saca, daleko pod Andama, da sakupe obraćene urođenike u posebne kolonije — redukcije.

Osnivanje redukcija. — Godine 1609. u provinciji Guayara osnovana je prva redukcija i nazvana Loreto. Pošto je ta redukcija postala premalena za

sve veći broj obraćnika i pridošlica osnovana je slijedeće godine nova redukcija na Rio Paraná, godine 1611. treća i onda redom druge redukcije. Kroz 20 godina formirano je 14 redukcija u kojima je stanovalo 10000 ljudi.

Protivnici. — Brzi napredak redukcija stvorio je i neprijatelje. Španjolski upravitelji vidjeli su u prosperitetu slobodnih Indijanaca živi prigovor protiv njihove tiranije. Osim toga isusovci su se borili protiv nepravedne podjele dobara. Zato, s druge strane, nije manjkalo ni tužba u Madrid protiv isusovačkog upravnog sistema. No sve te objede razbijale su se o kraljevu zaštitu pod kojom su bile misije.

Još veća opasnost redukcijama bili su Portugalci u obližnjem Brazilu, pogotovo oni po šumama, kamo su bili otjerani zbog svojih nedjela. S ovima su se bili udružili i divlji crnci te konačno mješanici od obiju rasa. To su bile doslovno organizirane bande lovaca na robove. Oni su proljetali cijelim krajem. Bili su strah i trepet urođenika. Zvali su ih »Mamelucima« radi njihovog okrutnog divljaštva ili pak »Paulistima«, jer im je glavni štab bio u San Paulu. Ovi zločtori nisu marili za kraljevske odrede ili prijetnje guvernera. Kad ne bi našli dovoljno žrtava u šumama, nisu oklijevali napasti i same redukcije. Dvojak je bio razlog napadaja na redukcije od strane tih civiliziranih divljaka: kršćanstvo i podaništvo Španjolskoj. Pred naletom divljih horda Indijanci su se sklanjali u redukciji, gdje su jedino bili sigurni. Samo u 1630. godini na teritoriju današnje brazilske države Rio Grande do Sul pobijeno je ili prodano u ropstvo 30.000 Indijanaca. Banditi su napadali sve češće i žešće tako da je uskoro bilo porušeno 11 redukcija. I pod vodstvom oca Simona Maceta 12.000 preživjelih napustilo je Guayaru, ukrcao se na Parani i odselio u sredinu španjolske kolonije. Tu, u sigurnijem kraju, opet su podigli svoje redukcije pod starim imenima. Videći isusovci da se u opasnosti ne mogu pouzdati u Španjolce, koji su do tada u redukcijama skupa stanovali s urođenicima, poučeni nedavnim iskustvom, zatvorili su im svoje redukcije. Ali trebalo je uspostaviti i solidnu obranu, da ne budu i dalje na milost i nemilost svakome tko na njih napadne. Isusovci su zato izvježbali i naoružali pravu vojsku sposobnu da se opre Mamelucima pa čak i Portugalcima, koji su povremeno pokušavali prodrijeti na španjolski teritorij. Kralj je ne samo dopustio ovu vojsku nego ju je i pomagao puškama i municijom. Vojska je pravila i redovite vježbe sa pješadijom i konjicom. Kasnije su Indijanci podigli vlastitu tvornicu oružja i sami pravili barut. I tako je »Kršćanska Republika Paragvaja«, iako nominalno podvrgnuta španjolskom kralju kome je i porez plaćala, u stvari uživala najširu autonomiju. Poslije spomenute migracije godine 1631. sve do rata 1756. redukcije su se mirno razvijale i napredovale. Godine 1648. izvjestio je guverner Buenos Airesa da u 19 redukcija živi 30.548 duša. A do godine 1677. broj se već popeo na 58 118.

Kršćanska republika

Opći podaci. — Redukcije nisu bile teritorijalno kompaktne nego rastrkane na prostoru, od prilike, kao današnja Francuska. Koliko ih je bilo? Njihov ukupni broj varirao je tijekom vremena. U periodu najvećeg procvata redukcije su prešle brojku 50. Kad su isusovci istjerani iz Paragvaja 1767. god., bilo je 57 redukcija. Neki povijesnici od ovog broja odbijaju 11 redukcija u indijanskim Chiquita u Visokom Peruu zbog slabih veza sa Paragvajem, i 3 misije Tarume koje su osnovane malo prije izгона isusovaca. Redukcije su uglavnom nosile sveta imena kao: Santa Ana, San Javier, Trinidad, Santa Maria de Fé, Santiago, Sacramento, San Juan Bautista, San Jose, Concepción, San Rafael, Jesus, Santa Rosa i slično. Broj pučanstva u redukcijama mijenjao se kroz stoljeće i pol što su bile pod upravom isusovaca. A poslije toga broj je naglo opadao. Popis iz 1732. donosi najvišu brojku: 141.242 čovjeka. Tu nijesu ubrojene redukcije u Chiquita gdje je tada bilo oko 22 000 duša. Dakle, bilo je tada ukupno oko 163 tisuće ljudi u redukcijama. Pojedina redukcija brojila je oko 4.000 stanovnika. Ali i te su cifre varirale, osobito poslije guaranskog rata, i to od 1 500 do 7 000 ljudi. Prijestolnica Yapeyu i San Miguel, sjelo istočne provincije, bili su pravi gradovi.

Uprava. — Od godine 1654. redukcije su podignute na rang župe ili, kako su ih onda zvali, »doktrine«. Na čelu svake redukcije stalno je rezidirao po jedan isusovac. Njemu je pomagao vikar, a često i drugi svećenici, koji su bili prestari ili pak premladi za direktnu upravu. Uz svećenike, redovito je bilo i braće pomoćnika, te su svi skupa sačinjavali malu zajednicu, podvrgnutu pravilima reda. Složnost rada, jedinstvenost i koordinacija davane su neprestano bilo vizitama provincijala iz Yapeyua, bilo preko obližnjih grupnih poglavara. U argentinskom gradu Cordobi bio je osnovan novicijat gdje se spremao kadar za redukcije. Redovitom teškom župničkom poslu došao je i drugi: briga za vremenite stvari. Župnici su istodobno bili i civilni prefekti, administratori zajedničkih dobara, suci tih naselja i vojni instruktori. U svemu tome asistirali su im i urođenički dužnosnici. Svaka redukcija imala je poglavicu, kasika, kraljevskog corrégidora. Njemu su pomagali teniente i alferez. Postojali su i urođenički suci alcades, vojnički zapovjednik, poreznici i druge službe. Svi skupa su sačinjavali upravu — cabildo, tj. gradsko (općinsko) vijeće. Samo corrégidor, kao predstavnik španjolske krune, bio je imenovan od guvernera u Asunciónu. Ostale dužnosti ovisile su od isusovaca i naroda. Način imenovanja bilo je godišnje biranje koje bi potvrđivali redovnici. Službe nisu nosiocima davale nikakvih materijalnih koristi ili prednosti.

Društveno uređenje. — To je ono što nas najviše zanima u redukcijama i što je uopće kuriozum povijesti. Redukcije su bile organizirane na strogo komunističkom principu: zajednički posjed, zajednički rad, zajednički plodovi. Vladala je apsolutna jednakost. Kuća i zemlja pripadali su zajednici. Ovaj socijalni režim nije bio nametnut od misionara kao realizacija neke teoretske zamisli, već je to bio naravni plod i postulat razvoja redukcija. Većina od njih bile su stvorene iz ništa za nove obraćenike. Rad sviju bio je na početku potreban da se podignu crkve, rezidencije, nastambe. A kako se pučanstvo povećavalo prilivom novih konvertita, svi su se u žaru prozelitizma žurili da novoj braći sagrade krov nad glavom. Isto se dešavalo kad bi netko od njih osnovao novu obitelj. Zato su dotični dobivali obvezu da suraduju u radu naselja. Pod upravom isusovaca dužnosnici su određivali individualni rad gdje će biti od najveće koristi. A plod svakog rada pripadao je zajednici koja se brinula za sve i svakoga. Žito se čuvalo u javnim magazinima. Na početku svakog mjeseca dužnosnici su izdavali žito šefovima kvartova, a oni su ga opet dijelili obiteljima prema broju članova. Meso se dijelilo svakog dana. Odjeća se dobivala također prema broju članova i potrebi. Srebro i zlato služilo je za odnose zajednice prema vani kao platežno sredstvo ili robna zamjena. Ovaj integralni komunizam kasnije je malo ublažen. Zemlja je postala vlasništvo svake obitelji, ali tako da se ipak nije mogao gomilati kapital. Uostalom najveći dio zemlje ostao je i dalje zajedničko dobro, »Božji posjed«, koji su obrađivali po redu svi za opće potrebe zajednice (za misionare, dužnosnike, vojnike, radnike, udovice, bolesnike, sirote i one koji od svog posjeda nisu mogli pokriti svoje potrebe). To modificiranje, ublaženje sistema nije bilo odstupanje prema individualnom vlasništvu već nova organizacija zajedničkog vlasništva. Par godina prije odlaska isusovaca bile su urođencima ustupljene i kuće.

Život u redukciji. — Redukcije su osnovali i vodili isusovci. Oni su redovnici-samostanci. Jasno je onda da su i redukcijama dali samostansku fizionomiju i to specijalno pečat svoga rada. Ignacijev duh strujio je redukcijama. Sve je bilo strogo uredno, odmjereno. Redukcije su bile nalik na vojni tabor ili veliki isusovački samostan koji je bujao od života.

Unutrašnji život redukcije bio je dakle ureden kao u samostanu. Ustajanje je bilo na glas zvona. Onda zajednička sveta misa. Na rad se odlazilo skupno uz bubanj i frulu noseći sliku kojega sveca. Rad je trajao pola dnevnicke. Uvečer je zvonio redarstveni sat, a patrole su obilazile pazeći da nitko više ne bi izlazio iz redukcije. Glavni posao bio je naravno poljski. Ali Isusovci su doveli i zanatlije koji su učili urođenike različite obrte. Tako su mnogi postali vrijedni stolari, slikari, krojači, zlatari, zidari, postolari, kovači. Žene su tkale platno koje se izvozilo čak u Europu. Izvozni artikal bila je i ljekovita biljka yerba-matè. Nije bila zanemarena ni umjetnost: rezbarstvo kiparstvo, glazba, slikarstvo, pjevanje. Za djecu i mladež bile su u svakoj redukciji podignute dvije škole.

Gotovo svaka redukcija imala je bolnicu. Uz nju bi obično bila apoteka gdje su se besplatno dijelili lijekovi. Tako je eto bilo sve predviđeno za pomoć, podizanje, napredak i razvitak urođenika.

Ali bilo je i neprilika s urođencima. Imali su oni i raznih mana, kao što su antipatija prema radu, nesmotrenost, proždrljivost, lijenost. Zbog toga su isusovci morali katkada posegnuti i za prinudnim mjerama. To su bile: opomena, javna pokora, bičevanje, zatvor. Zbog toga neki (među njima i Voltaire) osuđuju Isusovce. Međutim, treba imati na umu vrijeme i stupanj dotične civilizacije. Osim toga, ako se uspoređi isusovački režim s ondašnjim europskim zakonodavstvom, vidimo da isusovci nisu pretjerali. Npr., tada česta smrtna kazna bila je u isusovaca izuzetna, osim toga proglašavao ju je španjolski guverner. S druge strane, isusovci su svojim metodama oplemenjivali, pobicali na dobro, pobuđivali zdravu ambiciju. Tako su one bolje pripuštali u zborove, kongregacije, upravne službe. Onda raznim zabavama, veselicama i svečanostima podržavali su opći žar. Prirjeđivali su parade vojske, muzičke nastupe, vatromet. Najveća svečanost bila je Tjelovo. Tada bi se održala raskošna procesija. A blagdan patrona privukao bi na hodočašće i okolne redukcije. Svetkovali su se i ostali blagdani, pa pohodi guvernera, biskupa itd.

Vanjski izgled redukcije. — Crkva je bila centar svake redukcije. Obično smještena u središtu, okružena školama, bolnicom i skladištima; isticala se veličinom, opremom i ljepotom. Ulice su paralelno sjekle naselje. Glavne su bile popločane. S vremenom su primitivne kolibe zamijenjene kamenim kućama pokrivenim crijepom i međusobno povezanim natkritim verandama. Iz redukcije u redukciju vodile su lijepe ceste, a saobraćaj na rijekama obavljao se tisućama čamaca.

Vjersko-moralno stanje. — Vjerski, kršćanski život redukcije bio je na vrlo visokom stupnju. Rezimirajmo ga riječima Campbella: »Njihov moral — piše on — bio je tako čist, da je buenos-aireski biskup pisao kralju, da je on mišljenja, da se u redukcijama nikad nije počinio nijedan smrtni grijeh.«¹

Materijalni standard. — Materijalno je blagostanje bilo visoko. U nekim stanicama bilo je do 30.000 ovaca i 100.000 glava krupne stoke. Veliki prihodi dobivani su prodajom štofa i yerba-matè. Isusovci od toga nisu imali nikakve svoje koristi, već su se time služili za podizanje mladih redukcija i osnivanje novih, za ures crkava te spremali kao rezervu za neplodne godine.

Redukcije su doista bile »neka vrsta samostana, ali samostana punih života gdje su svećenici, naobraženi i iskusni, okupili malu djecu da ih uvedu malo po malo u sve blagodati civilizacije sačuvavši ih od njezinih mana.«² I tako su isusovci od onih urođenika, vječnih žrtava ratovanja i gladi, stvorili kulturne ljude, osigurane materijalno i religiozno. To veličanstveno djelo moralne civilizacije okarakterizirao je Muratori riječima »il cristianesimo felice«.³

Redukcije i Španjolska

Izolacija. Isusovci su ljubomorno čuvali redukcije od kontakta s pokvarenom civilizacijom španjolskih kolona. Redukcije su bile formalno odijeljene od ostaloga svijeta. Slučajni putnici smjeli su se zadržati u redukciji samo tri dana, a bolesnici naravno, dok bi ozdravili. Kad bi urođenici morali zbog trgovine ili drugog posla među Španjolce, uvijek bi ih pratio koji redovnik.

Klevete Španjolaca. — Španjolski kolonisti bili su neprijatelji redukcija. Zavist zbog napretka redukcija, žalost što ne mogu iskorišćavati urođenike i, konačno, pohlepa za zlatom koje su navodno isusovci tu našli i crpli — bili su razlozi njihovih tužba u Madrid. Svoje klevete uvijali su u ruho isusovačke okrutnosti, autonomije od krune, i slično. Te optužbe isticane su već od osnutka redukcija. Pobjijalo ih je činjenično stanje, često puta utvrđeno temeljitim

¹ K. J. Campbell, *Povijest isusovačkog reda*, Zagreb 1941, I, str. 339.

² Amand Rastoul, *Les Jésuites au Paraguay*, Paris 1907, str. 34.

³ Lodovico Antonio Muratori, *Il Cristianesimo felice nelle missioni de' Padri della Compagnia di Gesù nel Paraguai*, Venezia 1743—1749, 2 vol.

ispitivanjem na licu mjesta. Istina je zasvjedočena mnogim službenim demantima i dekretima. Što se tiče španjolskoga suvereniteta — on je nedvojbeno utvrđen s jedne strane, redovitim imenovanjem dužnosnika a s druge točnim plaćanjem poreza. Guverneri u Asunciónu i Buenos Airesu bili su uvijek imenovani iz Madrida. Oni su imenovali corrégidore i župnike. Vizite guvernera i biskupa redukcijama bile su uvijek popraćene pravim slavljem. A kraljevi portreti bili su postavljeni na časnim mjestima u javnim zgradama. Porez su plaćali svi muškarci od 18 do 50 godina. Milicija redukcije pomagala je regularnoj vojsci u borbi protiv Portugalaca. Dapače u jednoj pobuni u Paragvaju isusovci su sa svojim urođenicima stali na stranu legitimne vlasti te pomogli guvernera Buenos Airesa da opet uspostavi u Asunciónu vlast španjolskog kralja. Tom zgodom Filip V izdao je proglas od 20. XII 1744. u kojem je izjavio da nema vjernijih podanika od Indijanaca u Paragvaju. Ujedno je obnovio sve stare privilegije redukcija. Privrženost urođenika redovnicima te njihov kulturni napredak i materijalno blagostanje najbolje pokazuje »izrabljivački« odnos isusovaca prema njima. Razlog svih protivničkih objeda prema isusovcima možemo izraziti riječima buenos-aireskog biskupa Petra Faxarda koje je napisao Filipu V: »Ovi sveti misionari nemaju drugih neprijatelja osim onih koji pnisvajaju njihove vrline i njihova djela, koja meni izgledaju herojska.«⁴ Te riječi su ujedno i potvrda isusovačke nevinosti.

»Trgovina« redukcijama. — Međutim, godine 1750. napravljena je bestidna trgovina s redukcijama. Španjolska i Portugal zamijeniše neke granične teritorije: 7 redukcija na istočnoj obali Urugvaj dano je u zamjenu za bogatu koloniju San Sacramento na ušću rijeke La Plate. Kroz mjesec dana moralo je iseliti 30000 ljudi sa svom pokretnom imovinom iz prodanih redukcija. Da surovost bude veća naređeno je isusovcima da oni sami proglase Indijancima naredbu seljenja, kako bi izgledali da su oni izdali i prevarili bijedne urođenike. Ništa nisu pomogli razni protesti civilnih i crkvenih vlasti u Americi i u Španjolskoj. Indijanci su morali predati sav svoj 150-godišnji trud najljucim neprijateljima. Southey u svom djelu »History of Brasil« kaže da je to »jedna od najtiraniskijih odredaba, što ih je ikada jedna nemilosrdna vlada u svojoj bezobzirnosti izdala... a slabić Ferdinand VI nije ni slutio posljedice ovog ugovora«.⁵ Isusovački apel nije se uvažio. Nezadovoljstvo naroda nije se moglo zadržati. U urođenika su se probudili dugo sprezani divlji instinkti. Komesari razgraničenja obiju kruna nisu mogli dosegnuti San Miguel, glavni grad spomenutih redukcija, već su skupa s isusovcem Altamiranom, koji je kao kraljev izaslanik došao u Španjolske da ih prati, morali pobjeći, inače bi ih razjareni narod bio ubio. Kasik Sépé im je rekao: »Teritorij kojim vi kanite raspolagati pripada samo Bogu i svetom Mihovilu.« To je bila objava rata.

Guaranski rat. — Sépe je pozvao pod oružje miliciju redukcija da brani prepušteni teritorij. Portugalci nisu bili u stanju da sami svladaju urođenike te su pozvali u pomoć Španjolce. I sjedijena armija od 2500 vojnika uz 30 topova pošla je protiv Indijanaca. Sépé je poginuo u prvoj borbi. Vodstvo sad preuzima Nikola Languiru, corrégidor Concepcióna. No nisu se mogli dugo opirati neprijatelju dobro naoružanom i uvježbanom. 1756. pao je novi vojskovođa s 1200 drugova u krvavoj bitci na bndu Caybaté kod San Juana.

Poslije toga zauzeto je redom svih 7 redukcija. Španjolski konkvistadori triumfirali su pobjedom nad isusovcima. Preživjeli urođenici pobjegli su u šume i odatle napadali komunikacije. Isusovačke audijencije u Lima i Charcasu protestirale su na zlodjelo učinjeno redukcijama. Čak je i jedan kraljevski guverner tajno favorizirao opiranje Guarana. Takvo stanje trajalo je nekoliko godina. Ugovorom od 12. II 1761. Španjolska i Portugal poništili su onaj iz 1750. te su zamjenjeni teritoriji opet došli starim gospodarima. Urođenici su se vratili na ruševine svojih naselja. Sada su Isusovci slavili slavlje, ali im je pobjeda bila fatalna.

Ukinuće Družbe. — U tadašnjoj Europi naime bilo je mnogo isusovačkih neprijatelja. Ta isusovačka pobjeda još više ih je razjarela. Svemoćni ministar

⁴ Amand Rastoul, *Les Jésuites au Paraguay*, Paris 1907, str. 41.

⁵ T. J. Campbell, *Povijest isusovačkog reda*, Zagreb 1942, II, str. 14.

Pombal istjerao je Isusovce iz Portugala već 1759. No teško je shvatiti da je i španjolski kralj Karlo III godine 1767. u tome slijedio svog rivala te ih i on istjerao iz svih svojih posjeda u Europi i Americi. Guverner Buenos Airesa don Francisco Bucarelli, protivnik isusovaca, izvršio je kraljev dekret. Redovnici su zatvoreni, njihova dobra konfiscirana, a koleđ u Cordobi predan Dominikancima. Isusovačka provincija u Paragvaju (misijske rezidencije, koleđi) brojila je tog časa 564 člana, 12 kolegija, 1 sveučilište, 3 kuće za duhovne vježbe, 2 rezidencije, 57 redukcijskih i 113716 kršćana Indijanaca. Oprostaj isusovaca sa Indijancima bio je, razumije se, tako bolan da ga je nemoguće opisati.

Redukcije poslije odlaska isusovaca

Novi upravljači. — Isusovce su u redukcijskim naslijedili franjevci; no njihova je vlast bila jako ograničena, dok je pojačana državna vlast. Socijalno uređenje doživjelo je samo modifikacije sekundarnog značaja. Ali polako počinju iskorišćavanje i pritisci državnih upravljača. Redukcije su naglo opadale u svakom pogledu. 30 godina po odlasku Isusovaca brojile su tek 60000 duša. Mnogi urođenici vratili su se u šume.

Propadanje redukcijskih. — Početkom 19. st. nastaju ratovi za odcjepljenje španjolske Amerike. Redukcije nisu bile u stanju zadržati neutralnost u građanskim ratovima. Godine 1801. Brazilci su zauzeli 7 istočnih redukcijskih i pretvorili ih u tvrđave za osvajanje ostalih španjolskih kolonija. Redukcije na drugoj obali Urugvaj, koje su inače bile najnaprednije, postaju sada poprište krvavih borbi, dok im konačno nije brazilski general Chagas 1817. naredio sistematsko rušenje. Njihovi stanovnici su ili pali u ropstvo ili odvedeni u brazilске redukcijske. Neki su pak pobjegli k braći pod Španjalcima, a neki se vratili u šume. 30 godina poslije otkrivena je između divljaka jedna Guarani-kolonija koja je, iako bez svećenika, ostala vjerna kršćanskoj vjeri i svom starom komunističkom uređenju. Godine 1828. Argentinci su decimirali brazilске redukcijske. Ostalo ih je svega 11. Godine 1848. upravitelj u Asunciónu Lopez ukinuo je komunistički sistem i udario velike namete. Opet su mnogi Indijanci izabrali šume. Koju godinu poslije urođeničko stanovništvo ovih posljednjih redukcijskih brojilo je samo 6000. To su baštini nekada cvatuće »Kršćanske Republike«. Na drugoj obali Parane našli su kasniji francuski istraživači pojedine obitelji vjerne starijima tradicijama kako nedjeljom pod vodstvom kojeg starca dolaze na ruševine svojih crkava da se mole. Neka su naselja bila doslovno zbrisana tako da se uopće nije znalo gdje su bila. Glavni grad Yapeyu pokrila je neprohodna šuma. U San Carlosu stanovali su jaguari. Redukcije u Chiquita prošle su bolje zahvaljujući svom geografskom položaju. Kasnije su neke redukcijske obnovljene, čak su se pojedine razvile u gradove.

Konac redukcijskih. — I tako su od isusovačkih redukcijskih neke propale, a neke malo po malo postale civilna naselja s izmiješanim pučanstvom od preostalijih urođenika i pridošlica. Guarani i Chiquiti, kojima su Ignacijevi sinovi donijeli luč vjere i prosvjete i tako ih uz ogromne napore podigli do neslućene visine u moralnom, kulturnom i materijalnom pogledu, doživjeli su sudbinu ostalih Indijanaca. U nejednakoj i nesmiljenoj konkurenciji bijeli konkvistadori nadjačali su urođeničke i srušili veličanstvenu zgradu »Kršćanske Republike«.

* *

Redukcije su konačno srušene. Misionari su izgubili bitku za svoje štćenike. Konkvistadori su izvjesili pobjedni barjak, a povijest je u svoj dosje stavila još jednu sramotu. Redukcije su doista propale, ali im je u povijesti ostao trajan spomen. Ostao je veličanstveni spomenik, podignut od Crkve, općem boljitku svijeta. I nećemo pogriješiti ni pretjerati ako, kao zaključak, ustvrdimo, da su Isusovci svojim redukcijskim u Paragvaju napisali možda najljepšu stranicu socijalne povijesti svijeta.